

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.03.037>

УДК 336.1

JEL: H21, H22, H24, G18, J3, J38, J18, J68

Н.М. НАЗУКОВА, канд. екон. наук,
старший науковий співробітник відділу публічних фінансів
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: trotsn@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5955-2032>

ОЦІНЮВАННЯ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ТРУДОВІ ДОХОДИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ДОСВІД РОЗВИНУТИХ КРАЇН І ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Висвітлено методичний підхід до оцінки фактичного податкового навантаження на висококваліфікованих працівників, що базується на моделі податкового аналізатора людських ресурсів, розробленій фахівцями Центру європейських економічних досліджень. Наведено послідовність і результати оцінювання фактичного податкового навантаження на висококваліфікованих працівників на прикладі Австрії, де застосовується прогресивна шкала ставок податку на трудові доходи. Здійснено, з урахуванням макрофінансових умов, відповідні розрахунки для України, де діє єдина ставка податку на доходи фізичних осіб. Запропоновано застосування цього підходу як складової аналітичного супроводження змін у оподаткуванні трудових доходів і сплаті соціальних внесків в Україні.

Ключові слова: модель податкового аналізатора людських ресурсів; податок на доходи фізичних осіб; єдиний соціальний внесок; ефективна середня податкова ставка; трудові доходи; висококваліфікований працівник.

Ц и т у в а н н я: Назукова, Н. (2024). Оцінювання податкового навантаження на трудові доходи висококваліфікованих працівників: досвід розвинутих країн і висновки для України. *Економіка України*. 67. 3(748). 37-53. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.03.037>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

На законодавчому і виконавчому рівнях влади, а також у експертному і науковому середовищі активно дискутуються інструменти вирішення еміграційних викликів. Так, на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів за участі представників науки і бізнесу¹ було визначено пріоритетність завдань повернення українців з-за кордону, скорочення обсягів трудової міграції у повоєнний період і залучення трудових мігрантів з інших країн до роботи в Україні; формування орієнтирів рівноправного включення України до світового трудоворесурсного простору (в умовах глобальної трудоворесурсної кризи). Важливість означених завдань доводять емпіричні дослідження щодо впливу імміграції висококваліфікованих працівників на розвиток повоєнних економік (Moser, Voena, Waldinger, 2014; Massey, Arango, Hugo et al., 1993). З-поміж інструментів для повернення українських мігрантів перспективним є зниження прямих податків, пов'язаних з фондом оплати праці (податку на доходи фізичних осіб (далі — ПДФО) і єдиного соціального внеску (далі — ЄСВ)) (Пищуліна, Юрчишин, 2023, с. 173). Вжиття практичних кроків у цьому напрямі потребує поглиблення знань у питаннях оподаткування трудових доходів і пошуку інструментарію для його оцінювання.

Оподаткування як драйвер міграції розглядає неокласична міграційна теорія², яка, зокрема, базується на твердженні, що обсяг міжнародної міграції прямо й суттєво пов'язаний з розміром міжнародного розриву в рівнях заробітних плат (Massey, Arango, Hugo et al., 1993, p. 455). Розвиток неокласичної економічної теорії дозволив розробити ряд інструментів для оцінювання фактичного (ефективного) податкового навантаження на трудові доходи (доходи від праці). Показник «ефективна податкова ставка» (ETR), розроблена Е. Мендозою, А. Разіном і Л. Тезар (Mendoza, Razin, Tesar, 1994), розподіляє всі сплачені податки (на корпоративний дохід, індивідуальний дохід, заробітну плату, майно і споживання) між джерелами їх сплати — капіталом, працею або їх поєднанням. Розподіл податків за джерелами їх сплати базується на даних щодо потоків капіталу і робочої сили в національних рахунках. В Україні цю методику було детально вивчено й апробовано в працях І.О. Луніної (2007), Н.Б. Фролової (2014), А.М. Соколовської (2008). Ці напрями досліджень є важливими з точки зору оцінювання відповідності наявної в Україні структури розподілу податкового навантаження між факторами виробництва і кінцевим споживанням теоретичним положенням про забезпечення сприятливих умов для економічного зростання. ОЕСР застосовує методику до визначення рівня податкового навантаження на працівників і щороку публі-

¹ Збереження та розвиток трудових ресурсів України — завдання найближчого десятиріччя. *Верховна Рада України*. 2023. 13 жов. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/242330.html

² Taxation and Employment. Ch. 4: The Taxation of Mobile High-Skilled Workers. OECD, 2011. 126 p. <https://doi.org/10.1787/9789264120808-6-en>

кує відповідні звіти *Taxing Wages*³. Такий підхід націлений у першу чергу на відстеження динаміки витрат роботодавців на оплату праці й чистої заробітної плати найманих працівників у країнах, які входять до організації. Він детально описаний Т.І. Єфименко і А.М. Соколовською (2013, с. 70—78). Подібною до підходу ОЕСР є розроблена фахівцями Центру європейських економічних досліджень (ZEW) на чолі з К. Ельшнер модель податкового аналізатора людських ресурсів (*The Human Resource Tax Analyzer model*⁴) (Elschner, Schwager, 2004). На основі цієї моделі аналітичною організацією БАК Economics, що є проєктом Базельського університету (Швейцарія), щороку публікуються дані стосовно фактичного податкового навантаження на висококваліфікованих працівників у різних країнах (*BAK Taxation Index for individuals*)⁵. Водночас між моделлю податкового аналізатора людських ресурсів і підходом ОЕСР є принципові відмінності. По-перше, модель розглядає внески на соціальне забезпечення окремо від податків і враховує індивідуальні вигоди від сплати цих внесків. По-друге, розглядаються різні типи працівників: ОЕСР концентрується на середньостатистичному працівникові у виробничій сфері, а податковий аналізатор людських ресурсів орієнтований на висококваліфікованих працівників, які отримують вищі доходи.

Фахівці ОЕСР визначають працівника як висококваліфікованого, якщо він має університетський ступінь або великий / еквівалентний досвід роботи в певній галузі. Так, станом на 1998 р. до висококваліфікованих належали керівники і старші менеджери, технічні фахівці, інвестори, бізнесмени, «ключові працівники» тощо⁶. Дж. Борхас (Borjas, 2005) запропонував інший спосіб визначення висококваліфікованих фахівців, який разом з показником освіти враховує рівень заробітної плати. Згідно з цією концепцією, навички можна виміряти рівнем доходу: висококваліфікованими вважаються ті працівники, рівень доходу яких перевищує конкретну встановлену межу. Припускається, що цінність однієї й тієї самої навички є однаковою в різних країнах. Заробітна плата, пов'язана з освітнім рівнем, була основою при визначенні висококваліфікованого працівника в процесі формування міграційної політики ЄС (зокрема, при розробці Блакитної карти Європейського Союзу в частині встановлення критеріїв освіти і заробітної плати мігрантів) (Cerna, 2013). Податковий аналізатор людських ресурсів дозволяє дослідити вплив податків (у тому числі компенсаційних виплат) на різні компоненти трудових доходів висококваліфікованих пра-

³ OECD. *Taxing Wages 2023: Indexation of Labor Taxation and Benefits in OECD Countries*. OECD Publishing. 2023. <https://doi.org/10.1787/8c99fa4d-en>

⁴ Назва моделі є співзвучною із симуляційною моделлю *European Tax Analyzer* О. Джейкобса і К. Спенгеля. Водночас вони є різними за суттю.

⁵ Overview BAK Taxation Index. *BAK economic intelligence*. URL: <https://baktaxation.bak-economics.com/en/overview-bak-taxation-index> (дата звернення: 05.02.2024).

⁶ OECD. *Trends in International Migration 1997: Continuous Reporting System on Migration*. OECD Publishing. 1997, P. 21—22. https://doi.org/10.1787/migr_outlook-1997-en

цівників, а також використовує міжчасовий підхід при розрахунку сум пенсійного забезпечення висококваліфікованих працівників.

В Україні методику оцінювання податкового навантаження на трудові доходи висококваліфікованих працівників ще недостатньо вивчено. Водночас модель податкового аналізатора людських ресурсів може бути апробована у нас для обчислення податкового навантаження на висококваліфіковану робочу силу.

Отже, **мета статті** — провести апробацію моделі податкового аналізатора людських ресурсів, розробленої фахівцями Центру європейських економічних досліджень, для оцінювання податкового навантаження на висококваліфіковану робочу силу в Україні з урахуванням макрофінансових умов.

Модель податкового аналізатора людських ресурсів передбачає отримання показника ефективної середньої податкової ставки на трудові доходи висококваліфікованого працівника (*EATRI*), що розраховується як різниця між загальними витратами на оплату праці висококваліфікованого працівника до оподаткування і сплати обов'язкових соціальних платежів і чистим приведеним річним доходом після сплати податків і внесків на соціальне страхування, поділена на загальні витрати на оплату праці висококваліфікованого працівника до оподаткування й сплати обов'язкових соціальних платежів:

$$EATRI = \frac{E^* - E}{E^*},$$

де *EATRI* — ефективна середня податкова ставка на трудові доходи; E^* — загальні витрати на оплату праці висококваліфікованого працівника до оподаткування і сплати обов'язкових соціальних платежів; E — чистий приведений річний дохід після сплати податків і внесків на соціальне страхування (Elschner, Schwager, 2004, p. 5).

EATRI відображає податкове навантаження на трудові доходи, отримані протягом одного року. Водночас певна частина трудової винагороди працівника стає доступною для нього лише через певний час, зокрема, після виходу на пенсію. Тому при розрахунку *EATRI* розглядається міжчасова структура трудової винагороди, яка охоплює два періоди: трудове життя висококваліфікованого працівника ($t = 0, 1, \dots, t_0, \dots, t_p - 1$) і період після виходу на пенсію ($t = t_p, t_p + 1, \dots, t_p + P - 1$). Працюючи протягом деякого року, наприклад t_0 , працівник отримує трудову винагороду, для якої розраховується податкове навантаження. Чистий трудовий дохід, отриманий працівником у цей рік, позначається E_0 ; початковий рік після виходу на пенсію — t_p ; пенсійний дохід, який отримає працівник у цей рік, — E_p . Пенсійний дохід розраховується на основі ануїтетних платежів протягом усього трудового періоду, які рівномірно розподіляються під час пенсійного періоду. Таким чином, винагорода, отримана в період t_0 , забезпечує постійний потік наявних доходів E_p у період t_p і в усі наступні роки після виходу працівника на пенсію (до $t_p + P - 1$). Щоб оцінити майбутню вартість по-

току доходів після виходу на пенсію, використовується фіксована реальна процентна ставка $\bar{r}$. Наявний дохід E в період t_0 є сумою майбутньої вартості потоку доходів E_p і поточної вартості потоку доходів E_0 .

Згідно з моделлю податкового аналізатора людських ресурсів, для порівняння податкового навантаження в різних країнах обирається однаковий для всіх країн рівень оподатковуваного річного доходу, отриманого висококваліфікованим працівником. Для забезпечення такого оподатковуваного річного доходу роботодавці в різних країнах мають покрити різні рівні витрат на сплату обов'язкових соціальних платежів з такого доходу, в тому числі тих, що є перекладеним податковим навантаженням. Таким чином, E^* — це результат (ітеративного) підбору такого рівня загальної винагороди працівника, за якого оподатковуваний дохід становитиме 100 000 євро.

Згідно з описаним підходом, розрахунки фактичного податкового навантаження на висококваліфіковану робочу силу враховують податки на доходи у вигляді заробітної плати (в Україні це ПДФО і військовий збір), що стягуються як на державному, так і на місцевому рівні, нарахування на заробітну плату (в Україні це ЄСВ), що включають внески на страхування по безробіттю, від нещасних випадків, на пенсійне забезпечення, а також податки на пенсійні доходи (в Україні не стягуються починаючи з 2018 р.⁷).

Для забезпечення порівнянності значень ефективних середніх ставок, отриманих для різних країн, з метою їх оцінювання вводяться такі умови:

- розглядається неодружена особа — працівник без дітей;
- працівник не має інших джерел доходів, крім трудових;
- загальні витрати на оплату праці висококваліфікованого працівника з метою розрахунків поділяються на зарплатну і незарплатну частини: 75 % — це зарплатна частина, 25 % — це частина, що припадає на соціальні внески, у тому числі пенсійні;
- розглядаються два рівні пенсійної системи — солідарний і накопичувальний, тоді як добровільні внески до недержавних пенсійних фондів, а також внески на медичне страхування не входять до розрахунків;
- пропорції внесків до накопичувального рівня пенсійної системи для міжнародного порівняння фіксуються на рівні 50/50 між працівником і роботодавцем;
- кількість років трудового життя — 40;
- кількість років на пенсії — 20;
- реальна процентна ставка ($\bar{r}$) для всіх країн встановлюється на рівні 5 % (Elschner, Schwager, 2005, p. 9—26; Fischer, Heckemeyer, Spengel et al., 2021).

Більшість європейських країн застосовує прогресивну схему оподаткування трудових доходів (тобто податок має прогресивну шкалу ста-

⁷ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) [...]. Рішення Конституційного суду України від 27.02.2018 № 1-п/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-18#Text>

вок), що означає збільшення розміру податку в міру зростання розміру доходу. Кількість груп трудових доходів з встановленими граничними ставками податку на практиці варіюється від двох (наприклад, у Литві, Польщі, Словаччині, Ірландії) до 23 (у Люксембурзі)⁸. В Україні застосовується так звана «пласка» шкала оподаткування трудових доходів, тобто всі трудові доходи оподатковуються за однаковою номінальною ставкою.

Для детальної характеристики моделі податкового аналізатора людських ресурсів наведемо послідовність і результати розрахунків податкового навантаження на трудові доходи висококваліфікованих працівників у 2023 р. на прикладі Австрії, де діє ступінчаста прогресивна ставка податку для семи груп трудових доходів (табл. 1).

Як видно з табл. 1, показник «Загальні витрати на оплату праці висококваліфікованого працівника, E^* » (р. 1) підібрано (ітеративно) таким чином, щоб показник «Оподатковуваний дохід» (р. 17) був максимально наближеним до 100 000 євро. Розрахунок можна умовно поділити на три етапи: 1) визначення чистого доходу E_0 після сплати податків і платежів без урахування майбутніх пенсійних доходів (рядки 1—22); 2) визначення чистої приведеної вартості річного розміру пенсії E_p (рядки 22—33); 3) розрахунок ефективної середньої податкової ставки на трудові доходи $EATRI$ (рядки 34—37). Згідно з наведеним розрахунком, ефективна середня податкова ставка на трудові доходи ($EATRI$) в Австрії у 2023 р. склала 45,4 %.

Застосування моделі податкового аналізатора людських ресурсів для України потребує врахування макрофінансових умов. Адже в Україні, на відміну від розвинутих країн, реальна процентна ставка є суттєво нижчою внаслідок нижчих номінальних процентних доходів і вищої інфляції. Урахування макрофінансових умов в Україні у 2023 р. змінює реальну процентну ставку ($\bar{r}$), що застосовується в оцінках, з 5 % до (–0,43 %) ⁹. Розрахунок податкового навантаження на трудові доходи висококваліфікованих працівників у 2023 р. в Україні з урахуванням макрофінансових умов наведено в табл. 2.

Відповідно до здійснених оцінок, в Україні ефективна середня податкова ставка на трудові доходи ($EATRI$), з урахуванням макрофінансових умов, у 2023 р. становила 39,5 %. Фахівці BAK Economics (BAK Taxation Index for individuals) оцінюють середній рівень податкового навантаження на трудо-

⁸ Taxes in Europe Database. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/splSearchForm.html (дата звернення: 05.02.2024).

⁹ Розраховано за формулою І. Фішера: $(1 + i) = (1 + r)(1 + \pi)$, де i — номінальна процентна ставка; r — реальна процентна ставка; π — темп інфляції. Для розрахунку за номінальну взято середню процентну ставку за депозитами в іноземній валюті в річному обчисленні, розраховану НБУ як процентну ставку за новими депозитами резидентів (крім інших депозитних корпорацій) у іноземній валюті. За даними Державної служби статистики, у 2023 р. інфляція становила 5,1 % (URL: https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2024/01/01.pdf?fbclid=IwAR2rI3oHM uBkXAiCai0nkUASu_8yGYrS0h4nhzwzp6GSPChjQhcQLASmYg).

Таблиця 1. Розрахунок податкового навантаження на висококваліфікованого працівника в Австрії у 2023 р.

№ рядка	Суть і/або обчислення показника для розрахунку	Значення показника
<i>Визначення валового доходу</i>		
1	Загальні витрати на оплату праці висококваліфікованого працівника, E^* , євро	149 000,00
2	Незарплатна частина загальних витрат на оплату праці висококваліфікованого працівника, $p. 1 \times 0,25$, євро	37 250,00
3	Максимальна річна база для нарахування соціальних внесків ¹ , євро	79 380,00
4	Ставка соціальних внесків з роботодавця, %	21,03
5	Сума соціальних внесків з роботодавця, $p. 3 \times p. 4$, євро	16 693,61
6	у тому числі ставка солідарного пенсійного внеску з роботодавця, %	12,55
7	у тому числі сума солідарного пенсійного внеску з роботодавця, $p. 3 \times p. 6$, євро	9 962,19
8	Половина накопичувального пенсійного внеску, що сплачує роботодавець (різниця між незарплатною частиною загальних витрат на оплату праці й сумою соціальних внесків з роботодавця і працівника, поділена навпіл між роботодавцем і працівником, $(p. 2 - (p. 5 + p. 11)) / 2$), євро	3 086,37
9	Валовий дохід, $p. 1 - p. 5 - p. 8$, євро	129 220,02
<i>Визначення оподаткованого доходу</i>		
10	Ставка соціальних внесків з працівника, %	18,12
11	Сума соціальних внесків з працівника, $p. 3 \times p. 10$, євро	14 383,66
12	у тому числі ставка солідарного пенсійного внеску з працівника, %	10,25
13	у тому числі сума солідарного пенсійного внеску з працівника, $p. 3 \times p. 12$, євро	8 136,45
14	Половина накопичувального пенсійного внеску, що сплачує працівник (див. $p. 8$), євро	3 086,37
15	Валовий оподатковуваний дохід, $p. 9 - p. 11 - p. 14$, євро	111 750,00
16	Неоподатковуваний мінімум, євро (див. Додаток до табл. 1)	11 000
17	Оподатковуваний дохід, $p. 15 - p. 16$, євро	100 750,00
<i>Визначення чистого доходу після сплати податків і платежів</i>		
18	Зарплатна частина загальних витрат на оплату праці висококваліфікованого працівника, $p. 1 \times 0,75$, євро	111 750,00
19	Ставка податку на доходи фізичних осіб, що застосовується до річного доходу 100 750,00 євро ($p. 17$) (див. Додаток до табл. 1), %	50,00
20	Сума податку, розрахована за чинним законодавством, $(p. 17 - 90\,000) \times 0,5 + 32\,205$, євро (див. Додаток до табл. 1)	37 580,00
21	Сума обов'язкових соціальних платежів, крім пенсійних, $(p. 5 - p. 7) + (p. 11 - p. 13)$, євро	12 078,63
22	Чистий дохід (disposable income), E_0 , $p. 18 - p. 20 - p. 21$, євро	61 191,37

№ рядка	Суть і/або обчислення показника для розрахунку	Значення показника
<i>Розрахунковий річний розмір пенсії від щорічних внесків протягом трудового життя</i>		
23	Розмір річної пенсії за солідарним рівнем пенсійної системи, $(p. 7 + p. 13) \times 40$ років / 20 років, євро	36 197,28
24	Розмір річної пенсії за накопичувальним рівнем пенсійної системи $FV = ((p. 8 + p. 14) \times (1 + \bar{r})^{40}) \times 40$ років / 20 років (ануїтетний платіж ураховано помісячно), євро	90 843,00
25	Розрахункова сума річної пенсії за солідарним і накопичувальним рівнями пенсійної системи, $p. 23 + p. 24$, євро	127 040,28
<i>Приведення річного розміру пенсії до одного року трудового життя</i>		
26	Розподіл розрахункового річного розміру солідарної пенсії між усіма роками трудового життя, $p. 23 / 40$ років, євро	904,93
27	Розподіл розрахункового річного розміру накопичувальної пенсії між усіма роками трудового життя, $p. 24 / 40$ років, євро	2 271,08
28	Сума річної пенсії за солідарним і накопичувальним рівнями пенсійної системи, розподілена між усіма роками трудового життя, $p. 26 + p. 27$, євро	3 176,0
<i>Визначення чистого приведенного річного розміру пенсії</i>		
29	Податковий кредит для пенсіонерів (tax credit for retired), євро	1 214
30	Середня ставка податку на пенсійні доходи фізичних осіб, %	22,00
31	Сума податку на пенсійний дохід, $(p. 28 - p. 29) \times 0,22$, євро	431,64
32	Чистий приведений річний розмір пенсії, $p. 28 - p. 31$, євро	2 744,37
33	Майбутня вартість чистого приведенного річного розміру пенсії, $FV = p. 32 \times (1 + \bar{r})^{40}$ (ануїтетний платіж ураховано помісячно), E_p , євро	20 195,0
<i>Розрахунок ефективної середньої податкової ставки на трудові доходи</i>		
34	Чистий дохід, E_o , $p. 22$, євро	61 191,37
35	Майбутня вартість чистого приведенного річного розміру пенсії, E_p , $p. 33$, євро	20 195,0
36	Загальна сума чистого доходу після сплати податків і платежів, E , $p. 34 + p. 35$, євро	81 386,37
37	Ефективна середня податкова ставка на річний трудовий дохід, $EATRl (p. 1 - p. 36) / p. 1 \times 100$, %	45,37

П р и м і т к а: ¹ — розраховується як місячна максимальна база для нарахування соціальних внесків (5670 євро), помножена на 14 — кількість заробітних плат, що отримують працівники в Австрії протягом одного року.

Додаток до табл. 1. **Схема розрахунку суми річного податку на доходи в Австрії у 2023 р.**

Визначений розмір річного доходу, євро	Ставка податку до визначеного річного доходу, %	Розмір податку з урахуванням різних ставок податку до визначених розмірів річного доходу, євро
Від 0 до 11 000 (неоподатковуваний мінімум)	0	0
Понад 11 000 до 18 000	20	$(\text{Річний дохід} - 11\,000) \times 20\%$
Понад 18 000 до 31 000	32,5	$(\text{Річний дохід} - 18\,000) \times 32,5\% + ((18\,000 - 11\,000) \times 0,2) = (\text{Річний дохід} - 18\,000) \times 32,5\% + 1\,400$
Понад 31 000 до 60 000	42	$(\text{Річний дохід} - 31\,000) \times 42\% + ((31\,000 - 18\,000) \times 0,325) + 1\,400 = (\text{Річний дохід} - 31\,000) \times 42\% + 5\,625$
Понад 60 000 до 90 000	48	$(\text{Річний дохід} - 60\,000) \times 48\% + ((60\,000 - 31\,000) \times 0,42) + 5\,625 = (\text{Річний дохід} - 60\,000) \times 48\% + 17\,805$
Понад 90 000 до 1 000 000	50	$(\text{Річний дохід} - 90\,000) \times 50\% + ((90\,000 - 60\,000) \times 0,48) + 17\,805 = (\text{Річний дохід} - 90\,000) \times 50\% + 32\,205$
Понад 1 000 000	55	$(\text{Річний дохід} - 1\,000\,000) \times 55\% + ((1\,000\,000 - 90\,000) \times 0,5) + 32\,205 = (\text{Річний дохід} - 1\,000\,000) \times 55\% + 487\,205$

Джерело: розраховано авторкою за: OECD. Taxing Wages 2023: Indexation of Labor Taxation and Benefits in OECD Countries. *OECD Publishing*. 2023. P. 193, 194—196, 200—201. <https://doi.org/10.1787/8c99fa4d-en>; OECD. Pensions at a Glance 2023: OECD and G20 Indicators. *OECD Publishing*. 2023. P. 155. <https://doi.org/10.1787/678055dd-en>

ві доходи висококваліфікованих працівників у розвинутих країнах на рівні 40,2 %¹⁰. Таким чином, трудові доходи висококваліфікованих працівників в Україні, з урахуванням несприятливого впливу макрофінансового середовища, оподатковуються на середньому рівні. Водночас макрофінансова стабілізація автоматично приведе до зниження рівня податкового навантаження на трудові доходи висококваліфікованих працівників.

В умовах війни в Україні питання оподаткування високих доходів громадян набули нового значення, і їх розглядають на найвищому рівні. Національна стратегія доходів до 2030 року передбачає «відновлення прогресивної шкали ставок з однією або двома значно вищими ставками ПДФО для частини доходу осіб з високими доходами, що перевищують встановлений

¹⁰ Overview BAK Taxation Index. *BAK economic intelligence*. URL: <https://baktaxation.bak-economics.com/en/overview-bak-taxation-index> (дата звернення: 05.02.2024).

Таблиця 2. Розрахунок податкового навантаження на висококваліфікованого працівника в Україні у 2023 р.

№ рядка	Суть і/або обчислення показника для розрахунку	Значення показника
<i>Визначення валового доходу</i>		
1	Загальні витрати на оплату праці висококваліфікованого працівника, E^* , євро	133 500,00
2	Незарплатна частина загальних витрат на оплату праці висококваліфікованого працівника, $p. 1 \times 0,25$, євро	33 375,00
3	Максимальна річна база для нарахування соціальних внесків ¹ , євро	32 305,36
4	Ставка соціальних внесків з роботодавця, %	22,00
5	Сума соціальних внесків з роботодавця, $p. 3 \times p. 4$, євро	7 107,18
6	у тому числі ставка солідарного пенсійного внеску з роботодавця, $p. 4 \times 0,865^2$, %	19,03
7	у тому числі сума солідарного пенсійного внеску з роботодавця, $p. 3 \times p. 6$, євро	6 147,71
8	Половина накопичувального пенсійного внеску, що сплачує роботодавець (різниця між незарплатною частиною загальних витрат на оплату праці й сумою соціальних внесків з роботодавця і працівника, поділена навпіл між роботодавцем і працівником, $(p. 2 - p. 5) / 2$), євро	13 133,9
9	Валовий дохід, $p. 1 - p. 5 - p. 8$, євро	113 258,9
<i>Визначення оподаткованого доходу</i>		
10	Половина накопичувального пенсійного внеску, що сплачує працівник (див. $p. 8$), євро	13 133,9
11	Оподатковуваний дохід, $p. 9 - p. 10$, євро	100 125,00
<i>Визначення чистого доходу після сплати податків і платежів</i>		
12	Зарплатна частина загальних витрат на оплату праці висококваліфікованого працівника, $p. 1 \times 0,75$, євро	100 125,00
13	Ставка податку на доходи фізичних осіб, включно з військовим збором 1,5%, %	19,50
14	Сума податку, $p. 11 \times p. 13$, євро	19 524,38
15	Чистий дохід, E_o , $p. 12 - p. 14 - (p. 5 - p. 7)$, євро	79 641,16
<i>Розрахунковий річний розмір пенсії від щорічних внесків протягом трудового життя</i>		
16	Розмір річної пенсії за солідарним рівнем пенсійної системи, $(p. 7 \times 40 \text{ років}) / 20 \text{ років}$, євро	12 295,42
17	Розмір річної пенсії за накопичувальним рівнем пенсійної системи $FV = ((p. 8 + p. 14) \times (1 + \bar{r})^{40}) \times 40 \text{ років} / 20 \text{ років}$ (ануїтетний платіж ураховано помісячно), євро	43 011,00
18	Розрахункова сума річної пенсії за солідарним і накопичувальним рівнями пенсійної системи, $p. 16 + p. 17$, євро	55 306,42
<i>Приведення річного розміру пенсії до одного року трудового життя і визначення чистого приведенного річного розміру пенсії</i>		
19	Розподіл розрахункового річного розміру солідарної пенсії між усіма роками трудового життя, $p. 16 / 40 \text{ років}$, євро	307,39

Закінчення табл. 2

№ рядка	Суть і/або обчислення показника для розрахунку	Значення показника
20	Розподіл розрахункового річного розміру накопичувальної пенсії між усіма роками трудового життя, р. 17 / 40 років, євро	1 075,28
21	Чистий приведений річний розмір пенсії за солідарним і накопичувальним рівнями пенсійної системи, розподілена між усіма роками трудового життя, р. 19 + р. 20, євро	1 382,66
22	Майбутня вартість чистого приведенного річного розміру пенсії, $FV = p. 32 \times (1 + \bar{r})^{40}$ (ануїтетний платіж ураховано помісячно), E_p , євро	1 132,2
<i>Розрахунок ефективної середньої податкової ставки на трудові доходи</i>		
23	Чистий дохід, E_0 , р. 15, євро	79 641,16
24	Майбутня вартість чистого приведенного річного розміру пенсії, E_p , р. 22, євро	1 132,2
25	Загальна сума чистого доходу після сплати податків і платежів, E , р. 23 + р. 24, євро	80 773,36
26	Ефективна середня податкова ставка на річний трудовий дохід, $EATRI$ (р. 1 – р. 36) / р. 1 $\times 100$, %	39,5

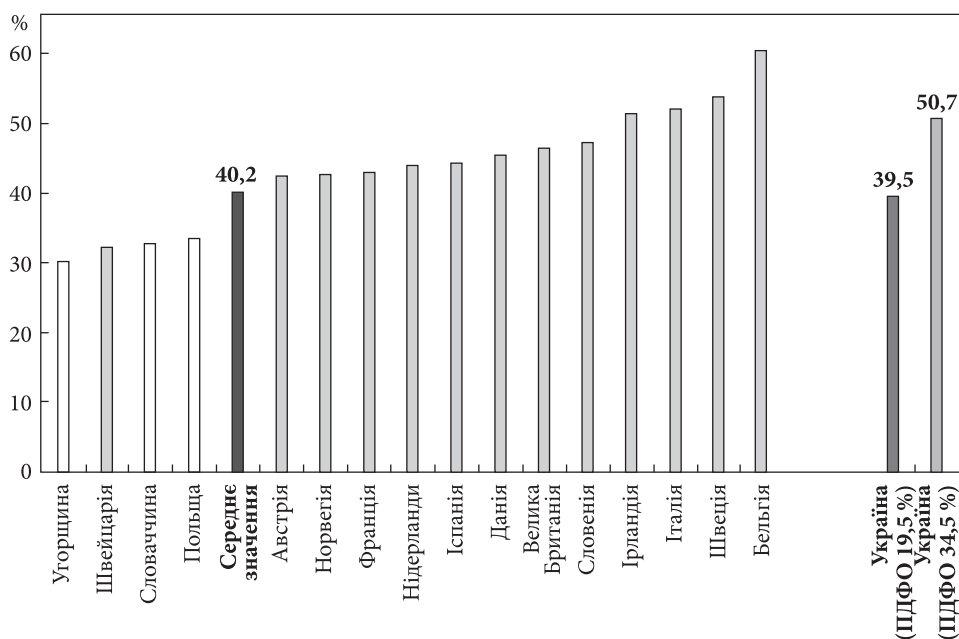
П р и м і т к и: ¹ — розраховується як місячна мінімальна заробітна плата, помножена на коефіцієнт 15, помножена на 12 місяців і переведена в євро за середньорічним курсом НБУ; ² — Про затвердження пропорцій розподілу єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Постанова Кабінету Міністрів України № 675 від 26.11.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-2014-%D0%BF#Text>

Джерело: розраховано авторкою за: Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. (ст. 167). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>; Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Закон України № 2464-VI від 08.07.2010 р. (ст. 1, ч. 4). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text>; Офіційний курс гривні щодо іноземних валют на 31.12.2023. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates> (дата звернення: 05.02.2024).

Законом рівень»¹¹. Варто зазначити, що Україна має досвід застосування прогресивної системи оподаткування трудових доходів. Єдина ставка податку в розмірі 15 % була запроваджена лише з початку 2004 р. (при цьому з 1 січня 2004 р. до 31 грудня 2006 р. вона становила 13 %)¹². З 2011 р. почали діяти положення розділу IV Податкового кодексу України, які визначили основну ставку податку на трудові доходи фізичних осіб на рівні 15 % (також застосовувалася ставка 17 % до суми 10-разового перевищення розміру

¹¹ Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1218-р від 27.12.2023 р., с. 61—65. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhlavennia-natsionalnoi-stratehii-dokhodiv-do-2030-s1218-271223>

¹² Про податок з доходів фізичних осіб. Закон України № 889-IV від 22.05.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-15#doc_info

Ефективні середні податкові ставки на трудові доходи висококваліфікованих працівників (*EATRI*) у різних країнах у 2023 р.

Джерело: розраховано авторкою за: Taxes for individuals. *BAK Taxation Index*. BAK economic intelligence. URL: <https://baktaxation.bak-economics.com/en/taxes-for-individuals> (дата звернення: 05.02.2024).

мінімальної заробітної плати) (ст. 167)¹³. Починаючи з 2016 р. ставку ПДФО уніфіковано й збільшено до 18 %¹⁴. Встановлення ЄСВ у розмірі 22 % також відбулось у 2016 р.¹⁵ (до цього внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування становив 34,7 % для доходів у вигляді винагороди за цивільно-правовими договорами і від 36,76 до 49,7 % — для доходів у вигляді заробітної плати залежно від ступеня професійного ризику).

З-поміж законодавчих ініціатив, спрямованих на запровадження прогресивної шкали ставок ПДФО, можна виокремити відповідний проект закону¹⁶, яким пропонувалося запровадження ступінчастої шкали оподат-

¹³ Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

¹⁴ Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році. Закон України № 909-VIII від 24.12.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-19#doc_info

¹⁵ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці. Закон України № 77-VIII від 28.12.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-19#doc_info

¹⁶ Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо запровадження прогресивної шкали оподаткування при сплаті податку на доходи фізичних осіб). Проект Закону № 10066 від 19.02.2019 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65528

кування трудових доходів із ставками від 5 % (для працездатних осіб з доходом до трьох прожиткових мінімумів) до 48 % (для працездатних осіб з доходом понад 500 прожиткових мінімумів). Для працездатних осіб з доходом понад 100 прожиткових мінімумів, але не більше 300 прожиткових мінімумів пропонувалося встановити ставку ПДФО 33 %, що станом на 2023 р. дорівнювала від 258 900 грн місячної заробітної плати (6 540 євро на місяць, або 78 480 євро на рік) до 77 6700 грн місячної заробітної плати (19 614 євро на місяць, або 235 368 євро на рік).

При реформуванні системи оподаткування трудових доходів слід урахувати податкову конкуренцію з точки зору висококваліфікованої робочої сили. За нашими обчисленнями, якщо ставка податку на доходи фізичних осіб в Україні зросте до 33 % (тобто до 34,5 % включно з військовим збором), то з урахуванням макрофінансових умов 2023 р. показник *EATRI* збільшиться до 50,7 %. У 2023 р. такий рівень податкового навантаження на висококваліфіковану робочу силу був характерний для Ірландії та Італії (рисунок).

Аналітичний звіт, який доповнює висновок Комісії щодо заявки України на членство в ЄС¹⁷, ставить питання соціальної політики і зайнятості в Україні в контексті європейської інтеграції. Зазначається, що до важливих завдань України належить узгодження національного законодавства і стратегічних документів соціально-економічного розвитку, зокрема Стратегії подолання бідності й Стратегії людського розвитку, з європейськими підходами. Ідеться в тому числі про зобов'язання України наблизити національне законодавство у сфері соціального забезпечення до Директив ЄС. Таким чином, можна очікувати нових законодавчих ініціатив щодо зміни номінальної ставки ПДФО і підходів до сплати ЄСВ, які матимуть євроінтеграційний характер. При експертному опрацюванні таких законодавчих кроків, зокрема при оцінюванні наслідків для податкової конкуренції за висококваліфіковану робочу силу, може застосовуватися показник ефективної середньої податкової ставки на трудові доходи (*EATRI*).

ВИСНОВКИ

Оцінювання податкового навантаження на трудові доходи висококваліфікованих працівників на основі моделі податкового аналізатора людських ресурсів передбачає обчислення ефективних середніх податкових ставок для висококваліфікованих працівників (*EATRI*), чії доходи перевищують певну встановлену межу. *EATRI* обчислюється з урахуванням особливостей формування оподаткованого доходу фізичних осіб, податкових від-

¹⁷ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. European Commission, 2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf

рахувань і податкового кредиту, шкали ставок податку на всіх рівнях його стягнення, а також особливостей обчислення сум обов'язкових внесків на соціальне страхування. Крім того, при обчисленні фактичного податкового навантаження за розглянутою методикою враховуються майбутня вартість пенсійних доходів і особливості їх оподаткування. Методика розрахунку *EATRI* на основі моделі податкового аналізатора людських ресурсів є досить складною, адже вона враховує вплив макрофінансового середовища на податкову конкуренцію за висококваліфікованих працівників. Для детальної характеристики методики наведено послідовність і результати розрахунків податкового навантаження на трудові доходи висококваліфікованих працівників у 2023 р. на прикладі Австрії і України. Для розрахунків по Україні враховано негативний вплив макрофінансового середовища на майбутні пенсійні доходи висококваліфікованих працівників. Одержані оцінки засвідчили, що фактичне податкове навантаження на висококваліфікованих працівників в Україні є нижчим від середнього для розвинутих країн значення. Водночас податкове навантаження в Україні суттєво перевищує відповідний рівень у сусідніх країнах ЄС — Угорщині, Польщі й Словаччині. Так, розрахований нами показник *EATRI* в Україні у 2023 р. становив 39,5 %, тоді як, за оцінками фахівців ВАК, в Угорщині — 30,2 %, Словаччині — 32,8 %, Польщі — 33,5 %.

Ефективні середні податкові ставки на трудові доходи можуть застосовуватися не лише для порівняння податкового навантаження на висококваліфікованих працівників у різних країнах, але й для аналізу змін у національних системах оподаткування доходів фізичних осіб і підходах до стягнення обов'язкових соціальних внесків. Зокрема, ідеться про зміни до української системи оподаткування доходів фізичних осіб і соціального забезпечення, що обговорюються як у контексті подолання міграційних викликів, так і з позицій наближення національного законодавства щодо соціального забезпечення до Директив ЄС. Якщо один із законопроектів буде реалізовано і ставка ПДФО для високих доходів висококваліфікованих працівників зросте до 33 %, то, за нашими оцінками, це призведе до зростання ефективної ставки *EATRI* до 50,7 % (з урахуванням макрофінансових умов 2023 р.). Такий рівень податкового навантаження був би вищим від середнього показника для розвинутих країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Moser, P., Voena, A., Waldinger, F. (2014). German Jewish émigrés and US invention. *American Economic Review*. Vol. 104. No. 10. P. 3222—3255. <https://doi.org/10.1257/aer.104.10.3222>
- Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*. Vol. 19. No. 3. P. 431—466. <https://doi.org/10.2307/2938462>
- Пищуліна, О., Юрчишин, В. (2023). Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного

- партнерства. За ред. Ю. Якименка. Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf>
- Mendoza, E., Razin, A., Tesar, L. (1994). Effective Tax Rates in Macroeconomics: Cross-Country Estimates of Tax Rates on Factor Incomes and Consumption. *Journal of Monetary Economics*. Vol. 34. Iss. 3. P. 297—323. [https://doi.org/10.1016/0304-3932\(94\)90021-3](https://doi.org/10.1016/0304-3932(94)90021-3)
- Луніна, І., Фролова, Н. (2007). Ефективність оподаткування споживання в Україні. *Фінанси України*. № 1. С. 17—27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2007_1_3
- Фролова, Н. (2014). Податкове навантаження на працю, капітал і кінцеве споживання в умовах дії Податкового кодексу України. *Економіка України*. 57. 8(633). 47-60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_8_5
- Соколовська, А. (2008). Методологічні та методичні аспекти визначення податкового навантаження на працю, капітал і споживання. *Фінанси України*. № 1. С. 65—76. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fu_2008_1_7.pdf
- Динаміка податкового навантаження в Україні в контексті реалізації податкової реформи (2013). За ред. Т.І. Єфіменко, А.М. Соколовської. ДННУ «Академія фінансового управління». 494 с. URL: https://afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=450&num=5
- Elschner, Ch., Schwager, R. (2004). A Simulation Method to Measure the Tax Burden on Highly Skilled Manpower. *ZEW Discussion Papers*. No. 04-59. <https://doi.org/10.2139/ssrn.586403>
- Borjas, G. (2005). The labor-market impact of high-skill immigration. *American Economic Review*. Vol. 95. No. 2. P. 56—60. <https://doi.org/10.1257/000282805774670040>
- Cerna, L. (2013). Understanding the diversity of EU migration policy in practice: The implementation of the blue card initiative. *Policy Studies*. Vol. 34. Iss. 2. P. 180—200. <https://doi.org/10.1080/01442872.2013.767587>
- Elschner, Ch., Schwager, R. (2005). The Effective Tax Burden on Highly Qualified Employers. *ZEW Economic Studies*. Vol. 29. https://doi.org/10.1007/3-7908-1623-X_3
- Fischer, L., Heckemeyer, J., Spengel, Ch., Steinbrenner, D. (2021). Tax policies in a transition to a knowledge-based economy: The effective tax burden of companies and highly skilled labour. *ZEW Discussion Papers*. No. 21-096. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3996168>

Надійшла 13.12.2023

Прорецензована 28.12.2023

Доопрацьована 06.02.2024

Підписана до друку 12.02.2024

REFERENCES

- Moser, P., Voena, A., Waldinger, F. (2014). German Jewish émigrés and US invention. *American Economic Review*. Vol. 104. No. 10. P. 3222-3255. <https://doi.org/10.1257/aer.104.10.3222>
- Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*. Vol. 19. No. 3. P. 431-466. <https://doi.org/10.2307/2938462>
- Pyshchulina, O., Yurchyshyn, V. (2023). The impact of migration processes on the post-war recovery of Ukraine and the migration policies of the EU and EAP countries. Yu. Yakymenko (Ed.). Razumkov Centre. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf> [in Ukrainian].

- Mendoza, E., Razin, A., Tesar, L. (1994). Effective Tax Rates in Macroeconomics: Cross-Country Estimates of Tax Rates on Factor Incomes and Consumption. *Journal of Monetary Economics*. Vol. 34. Iss. 3. P. 297-323. [https://doi.org/10.1016/0304-3932\(94\)90021-3](https://doi.org/10.1016/0304-3932(94)90021-3)
- Lunina, I., Frolova, N. (2007). Efficiency of consumption taxation in Ukraine. *Finance of Ukraine*. No. 1. P. 17-27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2007_1_3 [in Ukrainian].
- Frolova, N. (2014). The tax load on a labor, a capital, and the final consumption under conditions of the action of Ukraine's tax code. *Economy of Ukraine*. 57. 8(633). 47-60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_8_5 [in Ukrainian].
- Sokolovska, A. (2008). Methodological and method aspects of determining the tax burden on labor, capital, and consumption. *Finance of Ukraine*. No. 1. P. 65-76. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fu_2008_1_7.pdf [in Ukrainian].
- Tax burden dynamics in Ukraine in the context of tax reform implementation (2013). T.I. Yefymenko, A.M. Sokolovska (Eds.). Academy of Financial Management. 494 p. URL: https://afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=450&num=5 [in Ukrainian].
- Elschner, Ch., Schwager, R. (2004). A Simulation Method to Measure the Tax Burden on Highly Skilled Manpower. *ZEW Discussion Papers*. No. 04-59. <https://doi.org/10.2139/ssrn.586403>
- Borjas, G. (2005). The labor-market impact of high-skill immigration. *American Economic Review*. Vol. 95. No. 2. P. 56-60. <https://doi.org/10.1257/000282805774670040>
- Cerna, L. (2013). Understanding the diversity of EU migration policy in practice: The implementation of the blue card initiative. *Policy Studies*. Vol. 34. Iss. 2. P. 180-200. <https://doi.org/10.1080/01442872.2013.767587>
- Elschner, Ch., Schwager, R. (2005). The Effective Tax Burden on Highly Qualified Employers. *ZEW Economic Studies*. Vol. 29. https://doi.org/10.1007/3-7908-1623-X_3
- Fischer, L., Heckemeyer, J., Spengel, Ch., Steinbrenner, D. (2021). Tax policies in a transition to a knowledge-based economy: The effective tax burden of companies and highly skilled labour. *ZEW Discussion Papers*. No. 21-096. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3996168>

Received on December 13, 2023

Reviewed on December 28, 2023

Revised on February 6, 2024

Signed for printing on February 12, 2024

Nataliia Nazukova, PhD (Econ.),
Senior Research Fellow of the Department of Public Finance
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panasna Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

ASSESSMENT OF THE TAX BURDEN ON LABOR INCOME OF HIGHLY QUALIFIED EMPLOYEES: EXPERIENCE OF DEVELOPED COUNTRIES AND CONCLUSIONS FOR UKRAINE

Differences in the specifics of taxable labor income formation, tax rates on labor and pension income, the availability of tax deductions and tax credit, as well as in the amount and present value of social contributions cause different levels of tax burden on a highly qualified employee in different countries. To compare the levels of the tax burden on highly qualified employees, the Human Resource Tax Analyzer model developed by specialists of the Leibniz Centre for European Economic Research (ZEW) is

used. Central to the model is an effective average tax rate (*EATRI*) indicator, which is calculated as the difference between employee's total remuneration before tax and the present value of income after paying taxes and social security contributions, divided by employee's total remuneration before tax. The sequence and results of calculating the effective average tax rates on the labor income of highly qualified employees in 2023 in Ukraine, where a "flat" personal income tax rate is in effect, and in Austria, where a graduated progressive tax rate is used for seven groups of labor income, are presented. The approbation of the model for Ukraine was carried out taking into account the influence of the macroeconomic environment, which reduces the present value of pension income of highly qualified employees. According to our estimates, *EATRI*, taking into account macro-financial conditions in Ukraine in 2023, was 39.5%, which is lower than the average level of the tax burden on the labor income of highly qualified employees in developed countries. At the same time, this is significantly higher than the indicators of the EU countries neighboring Ukraine — Hungary, Poland, and Slovakia. The *EATRI* indicator, calculated on the basis of the Human Resource Tax Analyzer model, can be used to justify prospective changes to the system of personal income taxation and the collection of compulsory social contributions in Ukraine in the context of European integration and addressing certain migration challenges.

Keywords: *Human Resource Tax Analyzer model; personal income tax; unified social contribution; effective average tax rate; labor income; highly qualified employee.*